

ВІЙНА ТА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА

<https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2023.33.07>

УДК 355.01

Ольга Волянюк,

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних наук

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID: 0000-0002-1606-7416; email: volyanuyuk@ukr.net

Ярослав Дроздюк,

аспірант кафедри політичних наук,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID: 0000-0002-6835-2219; email: drozdiukyaruslav@gmail.com

(НЕ)ГІБРИДНА ВІЙНА: ПОЛІТИЧНІ, ІДЕОЛОГІЧНІ, ІНФОРМАЦІЙНІ ВИМІРИ

Запропонований аналіз суперечливого та поширеного концепту «гібридна війна». Термін розглядається у різних значеннях: як засіб пропаганди, як частина політичної та військової лексики, як інструмент і предмет політичної аналітики. Осмислюється, чи відображає це поняття реалії російсько-української війни, а також сучасні можливості наукових досліджень. Також йдеться про розгортання конкретних вимірів (не)гібридної війни, зокрема політичних, ідеологічних та інформаційних. Показано, що ці три виміри часто пов'язані між собою, маніпулятивні та неконтрольовані, задавлені та розмиті, що відповідає російській стратегії поширення хаосу в світі. Дослідження здійснюється на основі аналізу наукових праць, політичних заяв, оцінок військових, нормативних документів. Стаття має оглядовий характер, побудована на контраверсії: 1) термін «гібридна війна» повсякчас потребує уточнень і нерідко відповідей на етичні питання; 2) концепт «(не)гібридна війна» також не є універсальним, але відкриває простір для інтелектуальних дискусій. Стаття побудована на принципах об'єктивності, історизму, зі залученням елементів діалектики, політичної компаративістики, кросдисциплінарного і системного підходів. Теоретично-прикладні пошуки у цій темі важливі не лише з позицій політико-філософського дискурсу, але як стратегія перемоги та встановлення стійкого миру, політичної стабільності, демократичного розвитку в Україні та світі загалом.

Ключові слова: *війна, гібридна війна, гібридна загроза, російсько-українська війна, інституційна спроможність, ідеологія, постправа, національна стійкість, міжнаціональні збройні конфлікти.*

«Лінія зіткнення довжиною в тисячі кілометрів, десятки тисяч одиниць військової техніки, більш як мільйон людей, які прямо або опосередковано беруть участь в цій війні зі зброєю в руках. Сирени повітряної тривоги та ракетно-бомбові удари по цивільних містах, біженці і військовополонені, форсування річок та спроби танкових проривів – все це для абсолютної більшості людей в світі залишається лише примарною реальністю світових воєн минулого сторіччя. Водночас, для народу і ЗС України все перелічене вже стало невід'ємною складовою повсякденного життя».

«Перспективи забезпечення воєнної кампанії...»

(Залужний та Забродський, 2022).

Вступ. Сучасний політологічний апарат, політична лексика та публічний дискурс близькі, тож багато понять між ними вільно «мігрують» і нерідко довільно трактуються. Втім реалії війни не витримують довільних інтерпретацій і запізнілих реакцій, адже відповідальність (навіть на рівні вживаних слів) за національну й міжнародну безпеку, за стійкість держави та суспільства несуть без винятку всі пізнавачі й ретранслятори воєнного досвіду – військові та цивільні, дипломати і селищні голови, академіки і вчителі, журналісти й поети. Підміна понять на міфи й ілюзії – часта практика періоду війни. Об'єктивність, точність і ґрунтовність фахових тематичних досліджень, а також їх авторитетність у суспільстві могли би застерегти від маніпулятивних концептів і багатозначних рекомендацій; однак демократії, що не підтримують системно розвиток науки та освіти, лише додають собі уразливостей перед зростаючими зовнішніми загрозами. Такою уразливістю може стати й брак гнучкості та динамізму щодо сприйняття реальності, використання не завжди адекватних актуальним подіям базових аргументів і понять, серед яких нерідко згадується й слово-тренд «гібридна війна». Це війна з багатьма невідомими: її визначають або з огляду на комбіновані методи (не)військової агресії, або з акцентом на новизні й асиметричності підходів, або ж через виявлення не завжди очевидних учасників – кібертерористів, військових без розпізнавальних знаків, незаконних збройних формувань тощо.

У статті спробуємо проаналізувати, чи належить поширений у наш час концепт «гібридна війна» до тих, які вже встигла інструменталізувати пропаганда; чи відображає це поняття реалії російсько-української війни; які виміри суспільно-політичного життя такий термін (не)охоплює та які можливості (не)відкриває перед сучасними науковцями. Такі **завдання** об'єднує і загальна **мета цієї статті**: на основі вивчення та аналізу наукових праць, політичних заяв, оцінок військових, нормативних документів і суспільно-політичних тенденцій загалом, дослідити розгортання конкретних вимірів (не)гібридної війни РФ, виокремити серед них політичні, ідеологічні та інформаційні аспекти російської агресії в Україні. Вивчення цих особливостей дозволить зрозуміти низку ключових елементів організації російської гібридної кампанії проти України, її переростання у повномасштабну війну, а також створення ефективного комплексу методів протидії їй. Пропонована стаття має оглядовий характер, запрошує до подальшої наукової дискусії, тож принциповим стало дотримання об'єктивності, історизму, плюралізму дослідницького пошуку, залучення **методів** діалектики, політичної компаративістики, кросдисциплінарного і системного підходів, аналізу й прогнозування.

Аналіз останніх досліджень. Поняття гібридної війни висвітлювалось і досі переглядається у працях Національного інституту стратегічних досліджень, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Центру Разумкова та серед низки інших наукових і освітніх, аналітичних й експертних осередків по всьому світу. Це аналіз сутності, стратегій, загроз «гібридної війни» від М. Бонд, Ф. Гофмана, Є. Магди, О. Калакури, В. Крутія, А. Кудряченка, М. Остапенко, В. Петрова, М. Тараненко, Б. Флемінг та багатьох інших. Тема користується популярністю, довкола неї складають бібліографічні та вебліографічні списки.

Тривалий час послідовно вивчав феномен гібридних загроз В. Горбулін, він зокрема прогнозував: «Протистояти Росії в «гібридній війні» буде важко. Супротивник готувався до цього протистояння роками і чітко знає, чого він хоче. Однак держава має навчитися протидіяти викликам «гібридної війни». Якщо це протистояння не буде вигране, ми завжди матимемо справу із самовідновлюваною гідрою» (Горбулін, 2014, с. 10). Втім уже після повномасштабного вторгнення перший віцепрезидент НАН України практично не

повертається до згаданого поняття, а у своїх останніх дослідженнях пише: «Війну зазвичай визначають як збройну боротьбу, хоча на сьогодні є багато похідних значень: дипломатична війна, економічна війна, інформаційна війна, газова війна тощо, і цим «розмивається» безпосереднє змістове навантаження терміна «війна». Проте збройна боротьба, навіть враховуючи всі її непередбачувані негативні наслідки для людства і планети в цілому, практично не припиняється» (Горбулін, 2022, с. 4).

Не лише українські, а й зарубіжні вчені переосмислюють концепт «гібридної війни». В Оксфордському університеті досить критично розглядають тематичні джерела, при чому як з точки зору визначення самої сутності сучасної війни, так і заходів, що висуваються їй на противагу: різні інтерпретації поняття вважаються результатом поширених тривог довкола збройного конфлікту; а способи протидії «гібридності» рекомендується виявляти не в оперативній / тактичній сфері, а в стратегічній / політичній (Johnson, 2018, р. 141). Штучним вважають концепт через те, що він не відповідає актуальному контексту стратегій РФ. Тобто напрацьована західними науковцями теорія гібридності не може описати тієї специфіки, комплексу заходів і методів, які використовує сучасний агресор проти України. Ситуацію поглиблює ще й ефект раптовості війни для багатьох західних кіл, а також не завжди повне розуміння нового покоління воєн загалом (Bērziņš, 2020). До того ж перебільшення ролі доктринального забезпечення гібридної війни РФ часто зв'язують із міфотворчістю, в т.ч. і в цілях здобуття геополітичних переваг (Galeotti, 2019). На нашу думку, поняття слід комплексно, вже в сучасних реаліях проаналізувати, зокрема через політичні, ідеологічні та інформаційні виміри російсько-українського протистояння, які створюють підґрунтя для збройного конфлікту.

Результати та дискусії. Як бачимо, з поняттям «гібридна війна» пов'язано достатньо багато досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, при чому не тільки вихідців із академічного середовища. Начебто ще за рік до вторгнення в Україну, в лютому 2013 р., загальнодоступною стала доповідь начальника Генерального штабу армії РФ на зборах Академії воєнних наук РФ. У ній всіляко аргументувалися тенденції «розмивання меж сучасних воєн», нешаблонні підходи, нестандартні ідеї та зміна правил війни. Російський генерал закликав спільними зусиллями працювати над політичними, економічними, технологічними, інформаційними, гуманітарними та іншими саме невійськовими заходами, які в купі з власне військовими слугуватимуть досягненню геополітичних цілей і захисту інтересів держави навіть за її межами. У світлі вторгнення РФ в Крим та на Схід України текст швидко набув популярності: іменем начальника в блогах і масмедіа почали називати псевдовійськову доктрину РФ, а пізніше з цим же іменем стали часто ототожнювати й концепт «гібридної війни» (див. наприклад: Іщенко, 2022). Хоча в оприлюднених за 2013 р. матеріалах таке слово не вживалося, його все ж швидко опанували різні сторони конфлікту, зокрема і сам нині підсанкційний на Заході генерал.

Вже у 2019 р. у тому ж академічному середовищі він говорив про підготовку не до локальної чи гібридної, а власне до повномасштабної війни, хоча на міжнародних зустрічах до останнього заперечував ці плани (Іщенко, 2022). Водночас згадки про «гібридність» не зникли з його лексики навіть після 2022 р.: підозрюваний у вчиненні особливо тяжких злочинів генерал звинувачував Захід, зокрема НАТО у веденні «гібридної війни проти РФ з використанням України у якості інструмента такої війни». Парадокс полягає в тому, що гібридні заходи, асиметричні дії, безконтактні способи агресії, які нібито відстоювала «доктрина» 2013 р., не змогли самодостатньо забезпечити цілі РФ ані в Криму 2014 р., ані на Сході України протягом 2014-2022 рр., і вже напевно були відкинуті державою-агресором у 2022 р. при оголошенні т.зв. «спецоперації». Навіть

розтягнуті в часі заходи спецслужб, оперативні й дороговартісні суспільно-політичні провокації, інформаційні спецоперації, історико-культурні «інтервенції» не змогли стримати політичного й громадського спротиву окупації в Криму. Вочевидь тому російські армії без розпізнавальних знаків у лютому-березні 2014 р. захоплювали на півострові передусім адміністративні будівлі та телекомунікаційну інфраструктуру, викрадали активістів і політичних діячів, блокували військові об'єкти та шляхи – і лише відтак спромоглися застосовувати комплекс запланованих політичних, ідеологічних й інформаційних заходів окупації.

Можемо припустити, що у цьому випадку мала місце або доктринальна неспроможність РФ, або ж гіперболізація різними суб'єктами політики згаданого вище виступу 2013 р. Останній запропонував для світової спільноти зручний спосіб інтерпретації подій, у координатах якого ядерна держава-агресор не стільки порушує міжнародні гарантії безпеки, скільки виявляє уразливість в рази меншої держави; це випробування нібито не так на військову міць, як на стійкість передусім у її інформаційному, культурному, ідеологічному, економічному житті тощо. Паралельно і дзеркально російська пропаганда використовувала слова «гібридні» та «русифікаційні» для характеристики дій Заходу в Україні. Ця самовиправдальна і плутана риторика давала свої результати, зокрема на міжнародній арені; і досі її окремі елементи користуються попитом серед різних цільових аудиторій.

Натомість у відомій статті українських генералів російсько-українську війну характеризують іншими поняттями: по-перше, як широкомасштабну війну, що вже давно не вкладається в поняття локального конфлікту середньої інтенсивності (у просторових показниках, кількості військових сил, переліку засобів ураження, іншого високотехнологічного обладнання); по-друге, як глобальне військове протистояння демократії, джерелами підтримки якого в РФ є неприховані імперські зазіхання, прагнення до глобального лідерства, а також безкарність, яку забезпечує територіальна віддаленість; по-третє, це все ще далека в уявленнях західних демократій війна, коли «сучасному поколінню, світу, і європейцям, перш за все, важко уявити собі в реальності бойові дії», реальні масштаби російсько-української війни (Залужний та Забродський, 2022). Недооцінка загроз і масштабів цієї війни продовжує сприяти нарощуванню агресії в усьому світі.

Варто зауважити, що в базі даних «Законодавство України», термін «гібридна війна» знаходимо, наприклад, серед численних рекомендацій парламентських слухань. Зокрема ті рекомендації, що пов'язані з темою обороноздатності країни, вказували: 1) проти України як «буферної зони» розв'язана військова агресія, ці загрози матимуть тривалий характер, принесли геополітичні втрати країні, дестабілізацію суспільно-політичної обстановки у окремих областях, загрожують гуманітарною катастрофою, економічним колапсом найбільшого експортно орієнтованого регіону України, дезінтеграцією держави, аж до її розпаду; 2) основною формою реалізації воєнно-політичних інтересів РФ щодо України є «гібридна» війна, яка поєднує в собі елементи інформаційної, торговельної, газової війн, воєнної агресії, окупації, тероризму, активізації криміналітету, партизанської, диверсійної та громадянської війн (Постанова Верховної Ради України, 2014). Прикметно, що хоча документам подібного стибу того періоду бракувало деякої чіткості (пріоритети вище розставлені нами самостійно), та все ж передусім підкреслювалась військова агресія, а вже відтак її переважаюча форма реалізації – «гібридна війна».

Від останнього терміну вочевидь відмовилися ближче до сьогодення. Припускаємо, у тому числі й через невідповідність запитам суспільства (про цю методологічну дискусію див.: Волянчук, 2020). У Концепції забезпечення національної системи стійкості (2021)

йдеться про здатність держави і суспільства «ефективно реагувати та швидко і повномасштабно відновлюватися після виникнення загроз або настання надзвичайних та кризових ситуацій усіх видів, включаючи загрози гібридного типу, але не обмежуючись ними». Поняття «загрози гібридного типу», на наш погляд, звужують простір для різночитань, вказують на певний комплекс суттєвих проблем, які при цьому не охоплюють всього масштабу війни. У Концепції запропоноване визначення таких загроз: «різновид загроз національній безпеці, реалізація яких спричиняє синергетичний ефект від одночасного застосування комбінованих методів впливу, які часто мають прихований характер або маскуються під інші процеси у рамках правового поля» (2021). Це поняття також ближче до сучасних західних підходів, наприклад, до діяльності міждержавного European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats.

Серед більше десятка класифікацій сучасних воєн все ж ще багато аналітиків і публіцистів користується поняттям «гібридна війна». «Гібридність» означає комбінацію двох і більше елементів, та часто використовується щодо світу тварин і рослин. «Гібридність» у світі політики також не нове поняття, та у політологічних дискусіях й енциклопедіях може фігурувати у словосполученнях «гібридна політика», «гібридне врядування», «гібридний режим» тощо. Гібриди найчастіше замислюються як експериментальний чи високопродуктивний процес, змішування форм або ж взаємодія кількох різних механізмів / способів / інструментів. Тобто це не про руйнівні практики, а про пошук кращих версій. Крім іншого, це усталений концепт, який проте щораз вимагає уточнень, а поряд зі словом «війна» викликає ще й резонансний ефект. «Міжвідомчі війни», «кібервійни», «війни пам'ятей і пам'ятників», «олігархічні війни» – ці та багато інших понять в сучасному інформаційному суспільстві часто використовують як метафори, покликані загострити увагу громадськості, обґрунтувати адвокаційну кампанію, створити медіаподію тощо. Причому йдеться про позначення нерідко саме внутрішніх конфліктів міжрегіонального, гендерного, міжкласового, ціннісного характеру, це й непорозуміння між поколіннями, «збої» в системі поділу й розподілу влад тощо. Перенесення сучасної війни у розряд категорій біологічного, метафоричного та/або внутрішньополітичного характеру – ще один дискусійний аспект щодо застосування словосполучення «гібридна війна» сьогодні.

Для розуміння природи, структури та логіки затяжного збройного конфлікту, варто звернутися до аналізу політичних, ідеологічних, інформаційних та інших чинників, які зокрема стали підґрунтям (не)гібридної війни РФ, яку вона веде в Україні. При цьому зважаємо, що термін «гібридна війна» актуалізує також інше методологічне питання – хронологічного відліку, тобто яку умовно дату можна прийняти початком «гібридного» етапу, а яку – переходом на відкрите збройне протистояння тощо. У РФ агресивні настрої щодо незалежної та суверенної України формувалися з перших років після розпаду СРСР, антиукраїнські заклики лунали з її найвищих владних трибун ще у 1990-ті рр., а з приходом до влади В. Путіна посилено готувалися до війни на одразу кількох фронтах. Підготовку нападу РФ супроводжувала нарощуванням військових потужностей, погрозами сусідам і країнам Заходу, зокрема і ядерною зброєю, використанням корупційних механізмів та агентурної мережі закордоном, втручаннями у виборчі процеси демократій, розпалюванням мовної, міжрелігійної та міжнаціональної ворожнечі, антиукраїнською та антизахідною пропагандою, проведенням низки дезінформаційних операцій, поширенням концепції «руського міра» чи подібних непослідовних ідей квазідержавностей тощо. Шовіністичні погрози, прагнення повернути вплив на «пострадянські» країни зафіксовані не лише в ідеологічних доктринах окремих політичних сил у РФ, але й у засадничих державних документах, у виступах і заявах

високопосадовців режиму. З цією метою на постійній основі здійснювався та досі реалізується комплекс цілеспрямованих політичних, дипломатичних, торгівельно-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших заходів.

Пріоритетним напрямом зовнішньої політики РФ було і залишається просування й утвердження ідейного конструкту «русского міра», який передусім позиціонується як альтернативний для сучасного світу, антизахідний шлях і виявляється у поширенні хаосу, протиставленні демократичним цінностям, у специфічному трактуванні історико-культурного розвитку, безпідставній констатації уявних загроз «русскоязычним», ностальгії за давно зниклими з карти світу «радянським» й імперським кордонами, за військовими «звитягами» минулого тощо. Як слушно зауважують в аналітичній доповіді співробітники Національного інституту стратегічних досліджень (2014), концепт «русского міра», разом із найуживанішими у російському суспільному дискурсі та політичній риторичі термінами «суверенна демократія», «модернізація», «патріотизм», систематично використовується 1) в обґрунтуваннях необхідності збереження, зміцнення та подальшої розбудови РФ, 2) як феномен, що відіграє істотну роль і у внутрішньому авторитаризмі, і у забезпеченні зовнішньої політики та агресії, 3) як інструмент забезпечення легітимності політики Москви, 4) як політтехнологія, потужне джерело живлення сепаратистських настроїв, платформа діяльності екстремістів у різних регіонах світу (с. 6, 68). Додамо також, що цей ідейний конструкт став ще й 5) умовною «зброєю», пропагандистським підґрунтям війни.

Ще до подій 2014-го р. експертні кола в Україні говорили про гібридний тип російської агресії в різних куточках світу, розпізнавали низку методів, що використовували апологети «русского міра»: багатостороння підтримка зв'язків із діаспорою різними каналами комунікації; функціонування транснаціональних корпорацій із російським капіталом; залучення російських фігурантів світових фінансових рейтингів та інших впливових закордонних суб'єктів політики, хто надався до підкупу чи інших форм співпраці з автократичним режимом; розбудова офіційних інститутів, відповідальних за пропаганду в академічних, мистецьких, церковних, літературних та інших, близьких до політичних еліт колах (Охотін, 2011). Історики вважають, що після 2010 р. подібні структури – кожен зі своїм комплексом завдань, але єдиною метою – особливо активізувалися, при чому окрему роль у розпалюванні ворожнечі відіграли структури, що імітували культурну, журналістську, наукову діяльність, а також псевдорелігійні інститути (Полешук, 2022).

Там, де недоступними для поглинання були національні еліти, агресор налагоджував тісні зв'язки з невдоволеними представниками регіонів. Окремі регіони України стали об'єктами посиленого поширення ідей «русского міра», що пояснюють дослідники: «спільним в історії Криму та Донбасу є те, що вони мають найбільш молоді й рухливі територіальні громади» (Смолій та ін., 2014, с. 32). Багато науковців вважають, що після Революції Гідності «русский мір» все більше втрачав вплив в Україні, а, отже, РФ перед загрозою остаточного краху передусім захоплювала регіони, де раніше гібридними методами максимально нав'язувала цей ідейний конструкт і мілітаристські цінності (Шулімов та Литвин, 2019, с. 18). Регіональні аргументації остаточно втрачали сенс у ході військових дій, коли РФ часто змінювала публічну риторичу з огляду на реальні просування лінії фронту – спершу декларувалося створення т.зв. «Новоросії», згодом т.зв. «Л/ДНР», потім «нових регіонів РФ», а нерідко ці та деякі інші концепти використовувалися паралельно, особливо коли спікери держави-агресора не встигали між собою узгодити позицію.

Таким чином *політичне підґрунтя* (не)гібридної війни вбачається у максимальному проникненні режиму в різні сфери суспільного та приватного життя; у «зрощуванні» політичних орієнтирів із культурними й освітніми напрямками, з науковими результатами й релігійними почуттями, зі соціально-економічними потребами та приватними інтересами; а також у подальшому використанні цих інструментів і багатосторонніх зв'язків на міжнародній арені, в окремих країнах і їх регіонах.

Вище вже окреслені деякі ідеологічні аспекти війни, деталізуємо їх. Пропаговані РФ тези, на зразок, «денацифікації», «боротьби з бандерівцями і нацистами» в Україні, фактично є примітивними ідеологічними конструктами, фальсифікаціями гібридного характеру, які маскують реальні внутрішні суспільно-політичні проблеми, нашаровують історичні та сучасні події, легко приймаються у широких масах. Це переслідування «інакшості» навіть на рівні лексики доповнюється також дуже розмитим і зручним для режиму визначенням «своїх». У масштабованому та безграничному концепті «Росія» Кремль розвиває ідеологічні установки, які прямо суперечать міжнародному праву, порушують міждержавні угоди, але виправдовують загарбницькі амбіції перед внутрішньою аудиторією. Вчені стверджують, що окрім назви країни, режиму вдалося також розмити визначення й інших важливих для правової держави понять – як суверенітет, влада, громадянство, підданство, право, анексія тощо. Ось декілька аргументів від дослідників: статус «російськомовних» закріплений у стратегічних документах РФ; закріплюється і можливість їхнього захисту аж до застосування військової сили за межами РФ; окремим законодавчим актом можливо проголосити громадянами РФ населення цілих областей іншої держави, вважати росіянами всіх «російськомовних»; офіційним є і виправдання проросійських сепаратистських рухів і квазімілітарних структур як «народних рухів визволення росіян від іноземного гноблення / окупації» (Парахонський та Яворська, 2019, с. 254-255). Поняття, які гнучко змінюються відповідно до потреб режиму, складають основи офіційної ідеології в державних концепціях, стратегічних планах, промовах високопосадовців РФ, а ще відкривають фактично необмежені можливості для подальшого розмивання та гібридизації ідентичностей, для маніпуляцій і насильства, суспільних практик безкарності.

Загалом, якщо комплексно осмислювати проблематику сучасних воєн, важливо не тільки означувати їх за різними класифікаціями, але й конкретизувати окремі складові таких воєн. До прикладу, якщо поняття «гібридна війна» викликає багатозначні прочитання, то «гібридна ідеологія» як невід'ємна складова сучасної війни (тобто еkleктична та часто облишена логіки ідейна доктрина агресора) розкриває виразну характеристику війни для подальшого її вивчення. Зокрема Є. Магда (2015) визначає гібридну ідеологію «русского міра як ідеологічну та уможлидню альтернативу західним цінностям в головах громадян Росії, України, а також низки інших держав, на які РФ намагається поширити свій вплив (с. 66).

Таким чином з метою створення політико-ідеологічного підґрунтя (не)гібридної війни, зокрема для деструктивної пропаганди, зміцнення власних позицій у різних сферах впливу, для виправдання агресії перед міжнародною та внутрішньою аудиторією держава посилює діяльність спецслужб, які проводять розвідувальну роботу в тісній взаємодії з зовнішньополітичними відомствами, корпораціями, фінансово-промисловими групами, зі залученням ресурсів підконтрольних медіа, громадських організацій, за підтримки ангажованих академій, аналітичних центрів, фондів тощо.

Інформаційне підґрунтя (не)гібридної війни також вважається її сталим компонентом, адже здійснюється на всіх етапах розгортання конфлікту, а в умовах сучасного глобалізованого інформаційного суспільства, з розвитком ІТ-технологій,

віртуальної та доповненої реальності може стати частиною життя буквально кожного, незалежно від віддаленості у часі та просторі військових дій. У аналітичному центрі геополітичних досліджень «Борисфен інтел» (2015) у цьому контексті нагадують, що, наприклад, трактування російськими акторами інформаційної складової сучасних міжнародних конфліктів також пов'язувалося ще й з «асиметричними заходами», тобто з діяльністю підрозділів спеціального призначення, підтримкою внутрішньої опозиції, колаборантів, загалом зі зростанням цілеспрямованого інформаційного впливу на об'єкт нападу.

Інформаційне підґрунтя обслуговує політичний та ідеологічний виміри війни, з іншого ж боку, може осмислюватися як самостійний її напрям. Тобто намагання РФ зміщувати акценти міжнародної політики, підмінювати базові поняття демократії, спотворювати історичну спадщину та вкорінювати інші офіційні ідеологічні цінності як у світі, так і для внутрішнього споживача є безумовною частиною інформаційної політики держави-агресора. Водночас розуміння того, як власне організований процес інформування, його канали, сучасні алгоритми впливу – усе це і не тільки дозволяє говорити також окремо про інформаційний напрям війни, коли засоби трансформують або й визначають політико-ідеологічний зміст ворожнечі. Наприклад, фахівці Департаменту контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки СБУ з'ясували, що три базові напрями визначають інформаційну агресію РФ проти України: 1) інформаційні та психологічні операції, спрямовані на більшість громадян України, зокрема формування у патріотично налаштованих людей зневіри, зокрема й у безперспективності західного шляху, а серед проросійського населення – активізму, спротиву діючій владі тощо; 2) заходи, спрямовані на жителів тимчасово окупованих територій, формування серед них позитивного іміджу РФ та її керівництва, відчуття незворотності «приєднання» до РФ, ненависті до діючої влади України, до НАТО, ЄС та Заходу загалом тощо; 3) інформаційні та психологічні операції, розраховані на громадян ЄС, США та інших держав-партнерів України, формування її іміджу як «неспроможної держави», спонукання до послаблення санкцій, виведення теми російської агресії за межі порядку денного міжнародної політики тощо (Мельніченко, 2021, с. 31-32). Інформаційний фактор настільки потужний для сучасного світу політики, що йдеться не тільки про інформаційні (перед)умови війни, а окремо – про інформаційну війну як феномен. Водночас цей термін, як і «гібридна війна», не позбавлений метафоричності та залишає великий простір для дискусій.

Українські політологи І. Кресіна, В. Тарасюк (2018) спробували узагальнити перелік інструментів, що РФ використовує проти України у якості інформаційних технологій. Подаємо цей перелік із окремими власними короткими коментарями: 1) кінофільми, зокрема й т.зв. «історичні», і навіть «документальні» стрічки як сприятливе середовище поширення постправди; 2) телесеріали, що копіюють західні сюжети, але переслідують цілі пропаганди; 3) телевізійні продукти, зокрема т.зв. «новинні» сюжети, що імітують незалежний погляд на події та факти, але мають задавлені проблеми зі стандартами журналістики; 4) активності у соціальних мережах як адресна, приваблива й легка для сприйняття аудіо-візуальна інформація; 5) політична реклама, тобто нав'язливе повторення ключових ідеологічних догм; 6) вірусні повідомлення в месенджерах, зокрема поширення повідомлень панічного змісту; 7) радіопередачі як іноді безальтернативний спосіб інформування, що особливо затребуваний в умовах блекаутів, окупації; 8) вірусні SMS, які особливо дієві, оскільки порушують персональний простір; 9) анекдоти та плітки, що формують «загальноновизнані» переконання; 10) листівки, публікації у безкоштовних виданнях, спрямовані на незахищені групи читачів; 11) розсилки на е-

адреси, що нерідко супроводжують кібератаки; 12) розміщення гасел на автошляхах, стендах тощо спонукають до швидких і безальтернативних дій; 13) арени спортивних змагань, концерти, інші масові заходи додають пропаганді селебріті-ефекту; 14) поширення карикатур; 15) тематичні виставки, флешмоби, загалом комплекс заходів псевдомистецького / псевдоінтелектуального ґатунку, що створює ілюзію усесторонньої підтримки держави; 16) прес-конференції, пікети, заяви, звернення, громадські ініціативи, запити та інше (с. 29-31). Загалом для досягнення поставлених цілей у війні держава-агресор використовує інформаційне поле на постійній основі, намагаючись залучити якомога ширший набір інструментів, за допомогою яких можна втримувати мобілізаційний потенціал, лояльність, завойовувати прихильність або принаймні нейтральність, ширити хаос серед жертв агресії та їх захисників.

Висновки. Отже, у найширшому розумінні 1) політичні виміри війни спрямовані на дестабілізацію суспільно-політичного життя, розхитування демократії, міжнародного правопорядку, євроатлантичних процесів, євроінтеграційних прагнень тощо; 2) ідеологічне підґрунтя війни часто маскує реваншистські та колонізаторські прагнення; 3) інформаційна складова адресно спрямовує пропагандистські наративи. Водночас у цій статті фактично не вдалося спроба чітко відокремити згадані три виміри сучасної російсько-української війни, адже часто вони тісно зв'язані та неконтрольовані, а також через за давненість протистояння, маніпулятивність нагромаджених концептів та виразну небезпеку поширення хаосу.

Для російського населення війна все ще мало відчутна, більшість далека від фронту. У західному суспільстві часто побутують хибні уявлення про війну, хоча вона й екзистенційно значима для демократії, багатьом складно осягнути масштаби трагедії. І в першому, і в другому випадку поширення концепту «гібридності» може поглиблювати спотворенні чи розмиті бачення, знецінювати пережиті українцями досвіди війни, заохочувати автократії та сповільнювати темпи консолідації демократій.

Вживання терміна «гібридна війна» повсякчас потребує уточнень і навіть відповідей на етичні питання – про що саме йдеться і з якою метою? Якщо це акцент на невійськових методах тиску – чи охоплюють вони оповіді про масштаби втрат, дороговартісність війни, тероризм, переслідування, інші види насильства, скоєні, до прикладу, незаконними збройними формуваннями? Якщо така війна тлумачиться як заходи зі заохочення хаосу, як «змішування» (не)нових підходів на етапі спільного політичного і військового планування – чи подібна стратегія корелюється з тактикою реальних дій, наскільки ці дії можливо координувати та контролювати з єдиного центру рішень, як виміряти їх ефективність і чи така декларована новизна не гіперболізує впливовість ворога, тобто слугує завданням залякування супротивника? Зрештою, якщо це черговий зручний термін, що лише маскує приховані експансіоністські цілі – чи варто долучатися до його поширення?

Вживання терміна «(не)гібридна війна» в традиціях діалектики відкриває простір для інтелектуальних дискусій; може допомогти в обґрунтуванні багатоскладового та багатоетапного змісту сучасних воєн; потенційно фіксує паралельні та навпаки – розосередженні в часі та просторі процеси / заходи / операції, що втім переслідують цілісну, довгострокову мету держави-агресора. З позицій амбасадорів України на міжнародних полях, акцент «негібридна війна» може сприяти поширенню альтернативи офіційній пропаганді РФ, об'єктивному розумінню актуальних для нас подій. Водночас і він не може вважатися універсальним, адже будь-які додаткові означення перед поняттям «війна» потенційно можуть розмивати сутність центральної категорії, применшувати масштаб і/чи трагізм відповідних досвідів.

Відмінні досвіди російсько-української війни, висока суспільна напруга, міжнародна актуальність теми формують спектр різноманітних рефлексій, а іноді й суперечливих ставлень до війни серед сучасників, що водночас потребує належного вивчення, наукового аналізу, системної експертизи. Подальші теоретичні пошуки у цій темі важливі не лише з позицій політико-філософського дискурсу, але як стратегія перемоги та встановлення стійкого миру, політичної стабільності, демократичного розвитку в Україні та світі загалом.

Використані джерела:

1. Воляннюк, О. (2020). Термінологія політичної науки: адекватність сучасним запитам суспільства. Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії. С. 533-535.
2. Горбулін, В. (2022). Збройна боротьба в контексті четвертої індустріальної революції. Вісник Національної академії наук України. № 4. С. 3-11.
3. Горбулін, В.П. (2014). «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. Стратегічні пріоритети, № 4 (33), Видавництво: НІСД. С. 5-12.
4. Залужний, В. та Забродський, М. (07.09.2022). Перспективи забезпечення воєнної кампанії 2023 року: український погляд. Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3566162-ak-zabezpecitvoennu-kampaniu-u-2023-roci-ukrainskij-poglad.html>
5. Іщенко, Н. (24.02.2022). Постгібридна війна або «Доктрина 2.0». Газета «День». <https://day.kyiv.ua/article/media/posthibrydna-viyna>
6. Кресіна, І.О., Тарасюк, В.М. (2018). Особливості застосування країною-агресором інформаційних технологій у гібридній війні. Держава і право. Серія : Політичні науки. Вип. 81. С. 27-41.
7. Магда, Є.В. (2015). Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 320 с.
8. Мельніченко, О.А. (2021). Основні напрямки деструктивної діяльності російських спецслужб в інформаційній війні проти України. Гібридна війна: сутність, виклики та загрози: зб. матер. круглого столу (Київ, 8 липня 2021 р.). Київ : НА СБУ. С. 30-33.
9. Національний інститут стратегічних досліджень. (2014). Україна та проект «русского мира» : аналітична доповідь; за ред. В.М. Яблонського та С.І. Здіорука. К. 80 с. (Сер. «Гуманітарний розвиток», вип. 1).
10. Охотін, П. (29 серпня 2011). «Русский мир» як технологія. Tyzhden.ua. <http://https://tyzhden.ua/russkij-mir-iak-tekhnohohiia>
11. Парахонський, Б.О., Яворська, Г.М. (2019). Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. Київ: НІСД. 560 с.
12. Полещук, Т. (19 червня 2022). Коли ми пропустили «русский мир». ZAXID.NET. https://zaxid.net/koli_mi_propustili_russkiy_mir_n1544779
13. Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Обороноздатність України у XXI столітті: виклики, загрози та шляхи їх подолання». № 1639-VII (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/go/1639-18>
14. Радковець, Ю. (2015). «Гібридна політика» сучасної Росії як стратегія реалізації її національної геополітики. Борисфен Інтел. https://bintel.org.ua/nash_archiv/archiv-voyenni-pitannya/archiv-gibridnia-vijna/gibrid-politics/
15. Смолій, В., Кульчицький, С., Якубова, Л. (2016). Донбас і Крим: місце в модерному національному проекті. Аналітична записка; НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України. 66 с.
16. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України: Концепція забезпечення національної системи стійкості. № 479/2021 (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/go/479/2021>
17. Шулімов, С., Литвин, О. (2019). Шляхи боротьби з «русским миром» в Україні : аналітична записка; Школа політичної аналітики Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ. 25 с. <https://spa.ukma.edu.ua/old/wp-content/uploads/2019/10/Countering-Russian-World.pdf>

18. Bērziņš, J. (2020). The Theory and Practice of New Generation Warfare: The Case of Ukraine and Syria, *The Journal of Slavic Military Studies*, 33:3, 355-380, DOI: 10.1080/13518046.2020.1824109
19. Galeotti, M. (2019). The mythical 'Gerasimov Doctrine' and the language of threat, *Critical Studies on Security*, 7:2, 157-161, DOI: 10.1080/21624887.2018.1441623
20. Johnson, R. (2018). Hybrid War and Its Countermeasures: A Critique of the Literature, *Small Wars & Insurgencies*, 29:1, 141-163, DOI: 10.1080/09592318.2018.1404770

References:

1. Volianiuk, O. (2020). Terminolohiia politychnoi nauky: adekvatnist suchasnym zapytam suspilstva. [Terminology of Political Science: Adequacy to Modern Societal Demands]. *Osvitni i kulturno-mystetski praktyky v konteksti intehratsii Ukrainy u mizhnarodnyi naukovo-innovatsiinyi prostir. Zaporizhzhia : Vyd-vo Khortytskoi natsionalnoi akademii. S. 533-535. [in Ukrainian].*
2. Horbulin, V. (2022). Zbroina borotba v konteksti chetvortoi industrialnoi revoliutsii. [Armed Struggle in the Context of the Fourth Industrial Revolution]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. № 4. S. 3-11. [in Ukrainian].*
3. Horbulin, V.P. (2014). "Hibrydna viina" yak kliuchovi instrument rosiiskoi heostrategii revanshu. ["Hybrid War" as a Key Tool of Russian Geostrategy for Revenge]. *Stratehichni priorityety, № 4 (33), Vydavnytstvo: NISD. S. 5-12. [in Ukrainian].*
4. Zaluzhnyi, V. ta Zabrodskyi, M. (07.09.2022). Perspektyvy zabezpechennia voiennoi kampanii 2023 roku: ukrainskyi pohliad. [Prospects for Ensuring the Military Campaign of 2023]. *Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3566162-ak-zabezpeciti-voennu-kampaniu-u-2023-roci-ukrainskij-poglad.html> [in Ukrainian].*
5. Ishchenko, N. (24.02.2022). Posthibrydna viina abo «Doktryna 2.0». [Post-Hybrid War or "Doctrine 2.0"]. *Hazeta «Den». <https://day.kyiv.ua/article/media/posthibrydna-viyna> [in Ukrainian].*
6. Kresina, I.O., Tarasiuk, V.M. (2018). Osoblyvosti zastosuvannia krainoiu-ahresorom informatsiinykh tekhnolohii u hibrydnoi viini. [Features of the Application of Information Technologies by the Aggressor Country in Hybrid Warfare]. *Derzhava i pravo. Seriya : Politychni nauky. Vyp. 81. S. 27-41. [in Ukrainian].*
7. Mahda, Ye.V. (2015). Hibrydna viina: vyzhyty i peremohty. [Hybrid War: Survive and Win]. *Kharkiv : Vivat., 320 s. [in Ukrainian].*
8. Melnichenko, O.A. (2021). Osnovni napriamky destruktivnoi diialnosti rosiiskykh spetssluzhb v informatsiynii viini proty Ukrainy. [Main Directions of Destructive Activity of Russian Special Services in Information Warfare against Ukraine]. *Hibrydna viina: sutnist, vyklyky ta zahrozy: zb. mater. kruhloho stolu (Kyiv, 8 lypania 2021 r.). Kyiv : NA SBU. S. 30-33. [in Ukrainian].*
9. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. (2014). Ukraina ta proekt «russkoho myra» : analitychna dopovid; [Ukraine and the "Russian World" Project: Analytical Report]. za red. V.M. Yablonskoho ta S.I. Zdiorka. K. 80 s. (Ser. «Humanitarnyi rozvytok», vyp. 1). [in Ukrainian].
10. Okhotin, P. (29 serpnia 2011). «Russkii mir» yak tekhnolohiia. ["Russian World" as Technology]. *Tyzhden.ua. <http://https://tyzhden.ua/russkij-mir-iak-tekhnolohiia> [in Ukrainian].*
11. Parakhonskyi, B.O., Yavorska, H.M. (2019). Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl : monohrafiia. [Ontology of War and Peace: Security, Strategy, Meaning]. *Kyiv: NISD. 560 s. [in Ukrainian].*
12. Poleshchuk, T. (19 chervnia 2022). Koly my propustyly «russkii mir». [When We Missed the "Russian World"]. *ZAXID.NET. https://zaxid.net/koli_mi_propustili_russkiy_mir_n1544779 [in Ukrainian].*
13. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan na temu: "Oboronozdatnist Ukrainy u XXI stolitti: vyklyky, zahrozy ta shliakhy yikh podolannia". [Ukraine's Defense Capability in the 21st Century: Challenges, Threats, and Ways to Overcome Them]. № 1639-VII (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/go/1639-18> [in Ukrainian].
14. Radkovets, Yu. (2015). «Hibrydna polityka» suchasnoi Rosii yak stratehiia realizatsii yii natsionalnoi heopolityky. ["Hybrid Politics" of Modern Russia as a Strategy for Implementing Its National Geopolitics]. *Borysfen Intel. https://bintel.org.ua/nash_archiv/arxiv-voyenni-pitannya/arxiv-gibridnia-vijna/gibrid-politics/ [in Ukrainian].*

15. Smolii, V., Kulchytskyi, S., Yakubova, L. (2016). Donbas i Krym: mistse v modernomu natsionalnomu proekti. Analychna zapyska; [Donbas and Crimea: Place in the Modern National Project. Analytical Note]. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K.: Instytut istorii Ukrainy. 66 s. [in Ukrainian].
16. Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy: Kontseptsiiia zabezpechennia natsionalnoi systemy stiikosti. [Concept of Ensuring the National Stability System.]. № 479/2021 (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/go/479/2021> [in Ukrainian].
17. Shulimov, S., Lytvyn, O. (2019). Shliakhy borotby z «russkym myrom» v Ukraini : analychna zapyska; [Ways to Counter the "Russian World" in Ukraine: Analytical Note]. Shkola politychnoi analychky Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Kyiv. 25 s. <https://spa.ukma.edu.ua/old/wp-content/uploads/2019/10/Countering-Russian-World.pdf> [in Ukrainian].
18. Bērziņš, J. (2020). The Theory and Practice of New Generation Warfare: The Case of Ukraine and Syria. *The Journal of Slavic Military Studies*, 33:3, 355-380, DOI: 10.1080/13518046.2020.1824109
19. Galeotti, M. (2019). The mythical 'Gerasimov Doctrine' and the language of threat. *Critical Studies on Security*, 7:2, 157-161, DOI: 10.1080/21624887.2018.1441623
20. Johnson, R. (2018). Hybrid War and Its Countermeasures: A Critique of the Literature, Small Wars & Insurgencies, 29:1, 141-163, DOI: 10.1080/09592318.2018.1404770

Olha Volianiuk,

*Candidate of Political Science, Associate Professor,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University*

Yaroslav Drozdyuk,

*Postgraduate student of Department of Political Sciences
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University*

(Un) Hybrid War: Political, Ideological, Informational Dimensions

The proposed analysis explores the controversial concept of "hybrid warfare." The term is examined in various contexts: as a tool of propaganda, as part of political and military lexicon, and as an instrument and subject of political analysis. The study reflects on whether this concept accurately reflects the realities of the Russian-Ukrainian war and contemporary possibilities for scholarly research. Certain features of the usage of the terms "hybrid warfare" and "hybrid threats" in the political and legal field of Ukraine are identified. The deployment of specific dimensions of (non)hybrid warfare, particularly political, ideological, and informational methods and forms of Russian aggression in Ukraine, is discussed. Through the example of the ongoing conflict, it is demonstrated that these three dimensions are often interconnected, manipulative, uncontrolled, ancient, and blurred, aligning with the Russian strategy of spreading chaos in the world.

The research is conducted based on the analysis of scholarly works, political statements, military assessments, normative documents. The proposed article is overview-oriented and invites further scholarly discussion. It argues that 1) the term "hybrid warfare" constantly requires clarification and often raises ethical questions; 2) the concept of "(non)hybrid warfare" is not universal but opens up space for discussions and can contribute to an objective understanding of current events. The article is constructed on the principles of objectivity, historicism, incorporating elements of dialectics, political comparative analysis, cross-disciplinary and systemic approaches. Theoretical explorations in this topic are important not only from the perspective of political-philosophical discourse but also as a strategy for victory and the establishment of sustainable peace, political stability, and democratic development in Ukraine and the world at large.

Key words: war, hybrid warfare, hybrid threat, Russian-Ukrainian warfare, institutional capacity, ideology, post-truth, national resilience, interethnic armed conflicts.